

választották be. A KB tagjai, póttagjai és a revíziós bizottság tagjai között mindössze 6 magyar nemzetiségű tag van⁴⁸⁵ (itteni magyar vezetők szerint legalább 14-16-nak kellene lennie). A megválasztottak is ismeretlen, vidéken, tsz-ekben vagy egészen alacsony funkcióban dolgozó személyek, akik nem rendelkeznek elegendő felkészültséggel és látókörrel ahhoz, hogy a magyar nemzetiséget a párt felső szerveiben megfelelően képviselhessék. Most tűnt ki, hogy az itteni magyarság eddigi képviselőinek kiválása után a magyar nemzetiség nem rendelkezik olyan politikai reprezentánsokkal, akik a szlovákok felé is megfelelő súllyal tudnák képviselni a magyar nemzetiség érdekeit és a magyar tömegek között is tekintélyt, népszerűséget élveznének. Megítélésem szerint ez a helyzet egy húszéves tudatos politika eredményeként következett be. Dénes elvtárs szerint ez nem az ő (régii magyar vezetők) hibája, hanem a szlovákoké, akik megakadályozták, hogy az öregek helyébe megfelelő, fiatalabb vezetógarnitúra nőjön fel.

A Csemadok képviselői közvetlenül Husáknak vetették fel a magyarok alacsonyszámú képviseletét a párt felső szerveiben (és a Szlovák Nemzeti Tanácsban, ahol hasonló a helyzet). Husák erre rögtön pozitívan reagált, amit a Csemadok KB legutóbbi ülésén elmondott beszédében is kinyilvánított és utána a SZLKP KB Elnökségének ülésén is felvetett. Várható, hogy ennek alapján néhány további magyar nemzetiségű funkcionáriust fognak kooptálni a SZLKP Központi Bizottságába.⁴⁸⁶

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 27. d., 003135/23-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

137

Pozsony, 1968. november 9. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a nemzetiségi kérdés újabb fejleményeiről, a nemzetiségi alkotmánytörvény elfogadásáról és a törvénytervezet elleni szlovák kampányról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 17/5/1968

Pozsony, 1968. november 9.

Előadó: Vargóczy Dezső
alkonzul

Tárgy: Magyar nemzetiségi kérdés
újabb fejleményei

Készült: 5 példányban.

485 Az SZLKP KB-ba 4 (Varga Béla, Mag Gyula, Molnár Imre, Agócs Béla), az Ellenőrző és Revíziós Bizottságba 3 magyart (Magyar János, Németh Jenő, Vajányi László) választottak be.

486 A jelzett kooptálásokra nem került sor.

Kapják: 3 pl. Központ.
1 pl. Nagykövetség.
1 pl. saját.

Melléklet: 2 db.⁴⁸⁷

Legutóbbi (június 6.) tárggyal kapcsolatos jelentésünk⁴⁸⁸ óta a magyar nemzetiség helyzetében lényeges változás történt. Az öt szocialista ország katonai akciója átmene- tileg elterelte a figyelmet úgy a föderációs, mint a magyar nemzetiségi kérdés megoldá- sának problematikájáról. A katonai akció következtében kialakult „nemzeti egység” maghatározója volt a magyar nemzetiség politikai állásfoglalásának is, melyet híven tük- röz a Csemadok KB elnökségének munkája és állásfoglalásai augusztus 21-től augusz- tus 31-ig. Az ezen időszakban keletkezett állásfoglalások és felhívások lényegileg meg- egyeznek a CSKP és SZLKP által képviselt vonalvezetéssel, így:

- a) nyugalomra, megfontoltságra hívták fel a lakosságot;
- b) felhívás annak bizonyítására, hogy a szlovákiai magyarság egyetért a CSKP, SZLKP politikájával, a januári úttal;
- c) elítéli a „megszállást” és követeli a csapatok azonnali távozását;
- d) a magyarság sorsa, jövője egy a szlovák és cseh nép sorsával.

Felhívásaik, a „szabad csehszlovák rádiónál” kifejtett tevékenységük, újságokban megjelent állásfoglalásaik részben meggyőződésük, részben padig „taktikai” okok kö- vetkeztében láttak napvilágot. Mint mondták: e nehéz helyzetben bizonyítaniuk kellett, hogy az itt élő magyar nemzetiség szándékai valóban megegyeznek a CSKP politikájá- val, nincs önállósodási vagy elszakadási törekvésük, és hivatkozva a történelemre: fél- tek attól, hogy az események után ismét a nemzetiségeken „verik el a port”.

Amilyen mértékben konszolidálódott a politikai és gazdasági helyzet, oly mértékben kerültek napirendre ismét a föderációs és nemzetiségi problémák. Ennek jegyében zaj- lott le a Csemadok KB ülése 1968. szeptember 8-9-én, melyen főtémaként az ország föderatív államjogi elrendezése, ezen belül a nemzetiségek jogainak alkotmányban va- ló biztosítása szerepelt. Ezen az ülésen megjelent és beszédet mondott G. Husák, a SZLKP KB első titkára. Beszédében pozitívan értékelte a magyar nemzetiség magatar- tását, sikraszállt az állam föderatív átépítése, valamint a nemzetiségek jogainak alkot- mányban való biztosítása mellett. Hangoztatta annak szükségességét, hogy megszűn- jenek a nemzetek és nemzetiségek közötti régi nézeteltérések, mivel e téren – megál- lapítása szerint – „az utóbbi nyolc hónapban mind a szlovák, mind magyar részről ma- gasra csaptak a szenvedélyek”.

Ezen előzmények után került sor [az] „Állásfoglalás a Csehszlovák Szocialista Köz- társaság föderatív elrendezéséhez” törvényjavaslat, valamint „A nemzetiségek helyzeté- ről a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban” című alkotmánytörvény-javaslat nyilván- osságra hozatalára.

A nyilvánosságra hozott két törvénytervezet, különösképpen a nemzetiségi alkot- mánytörvény-javaslat ismét fellobbantotta a nacionalista, sovinszta szenvedélyeket, melyek elsősorban Szlovákia területén éreztették hatásukat. Az előkészítő bizottsághoz, a kormányhoz és más szervekhez a különböző szlovák szervek, szervezetek és egyének

487 A föderációs alkotmánytörvény és a nemzetiségi alkotmánytörvény mellékelt szövegét nem közöljük.

488 Lásd a 134. sz. dokumentumot.

részéről levelek ezrei érkeztek, melyekben igyekeztek nyomást gyakorolni a felsőbb szervekre oly értelemben, hogy a tervezet túlzott jogokat biztosít a nemzetiségeknek. Ezen belül elsősorban az anyanyelv hivatalos használatának jogát, az anyanyelvi művelődés-iskolázás jogát kívánták megnyirbálni. Úgy a levelekben, mint az újonnan alakult és rohamosan erősödő Matica-szervezetek részéről, valamint a szlovák sajtóban napvilágot látott cikkekben (Pravda X. 30. száma, Nové slovo X. 10. száma, stb.)⁴⁸⁹ hangsúlyozták, hogy a nemzetiségi törvény tulajdonképpen a „szlovákokat sújtja”, „a szlovákokat fenyegeti az elmagyarosítás veszélye”, a vegyes lakosságú területeken, ahol a szlovákok kisebbségben vannak (pl. Csallóköz) nincs biztosítva a művelődéshez való joguk. Egyik legdurvább megnyilvánulása a kampánynak a Hlas ľudu okt. 17-i számában megjelent cikk⁴⁹⁰ (teljes szövege fordításban korábban felterjesztve). Ennek megfelelően a magyarság részéről igyekeztek határozatainkban, nyilvánosságra hozott cikkekben e támadásokat ellensúlyozni. Mint jelentős megnyilvánulást említjük a SZNT X. 4-i ülését, melyen a határozottan síkra szállt mindkét törvénytervezet valóra váltása mellett, valamint a Szlovák Írók Szövetsége magyar szekciójának X. 13-án kelt nyilatkozatát, mely válaszol a Matica slovenská, a Szlovák Írószövetség, a Szlovák Tudományos Akadémia szlovák lapokban közzétett nyilatkozataira, melyekben éles kirohanást intéztek a nemzetiségi törvénytervezet ellen. Az említett írók nyilatkozata leszögezi, hogy elfogadhatatlan a fenti szervezetek azon javaslata, hogy a nemzetiségek jogait biztosító törvénytervezet törvénybeiktatását halasszák el, tiltakozik a cseh és szlovák nyelv államnyelvvé való törvényesítése ellen, síkraszáll a nemzetiségi nyelvhasználat és a nemzetiségi nyelven történő művelődés joga mellett.

E tendenciózus nacionalista támadásokra jellemző, hogy míg a szlovák szervezetek és intézmények nemzetiségi törvénytervezetet támadó megnyilatkozásainak a szlovák sajtó nagy nyilvánosságot biztosított, addig a józanabb hangú reagálásokat – mint az írók magyar szekciójának nyilatkozatát is – igyekeztek elhallgatni és az említett nyilatkozatot a magyar sajtón kívül csak a Rudé právo ismertette.

E nagyfokú nemzetiségi törvénytervezet-ellenes kampányban bizonyos mértékig megnyugtatóan hatottak a nemzetiségekre a hivatalos szlovák párt- és állami vezetők e kérdéssel kapcsolatos megnyilvánulásai és a hozott határozatok. Elsősorban G. Husák első titkár beszédeiben hangsúlyozta, hogy október 28-án mindkét törvénytervezetet törvénybe kell iktatni, mivel – mint mondotta – ki kell küszöbölni minden spekulatív és hatalmi szempontot és végre egyszer e kérdés becsületes megoldására kell törekedni.

Ezek után hozták nyilvánosságra a Csemadok KB Svoboda köztársasági elnökhöz intézett levelét (X. 23-án), melyben kérik, hogy a csehszlovákiai nemzetiségekről szóló alkotmánytörvényt a föderációról szóló alkotmánytörvénnyel együtt és egyidőben tárgyalja meg és hagyja jóvá a Nemzetgyűlés.

Végül is a Nemzetgyűlés X. 27-i ülésén elfogadta a föderációról és a nemzetiségek helyzetéről szóló alkotmánytörvényt. A törvénytervezet és a Nemzetgyűlés bizottságai által módosított és a Nemzetgyűlés által elfogadott törvényszöveg között eltérés van,

489 A *Pravda* Nové postavenie národnosti (A nemzetiségek új helyzete) című cikkéről, ill. Viliam Plevzának a *Nové slovo*ban megjelent Nad zákonom o národnostiach (A nemzetiségekről szóló törvényről) című írásáról van szó.

490 A *Hlas ľudu* cikkének címe: Zákon o národnostiach či politické amatérstvo? (Törvény a nemzetiségekről vagy politikai amatérizmus?)

mely részben a bevezető szövegben, részben pedig az egyes cikkelyekben mutatkozik meg, főleg a 3. cikkely szövegében (mellékelve).

Az állami, társadalmi [szervezetek képviselőivel] és egyénekkal történt beszélgetések során tapasztaltuk, hogy az alkotmánytörvény elfogadása mérföldkövet jelent a Szlovákiában élő magyar nemzetiségek további helyzetének alakulásában, biztosítja jogainak törvényes gyakorlását, azonban a törvény létrehozásával a korábban fennállott és jelenleg is mélyenszántó problémák, nacionalista, sovinszta villongások nem szűntek meg, azok feltehetően tovább fognak éleződni, különösen a törvény gyakorlati megvalósításakor. Mindkét részről (szlovák-magyar) tapasztalhatók nacionalista-sovinszta hangok – bár a Csemadok vezető titkára véleménye szerint a magyarság körében ez nem számottevő –, számítani lehet a jogok gyakorlati érvényesítések akadályokra. Mivel mindkét törvény előkészítése igen rövid idő alatt történt meg, annak gyakorlati megvalósítása előkészítve nincs, így a megvalósítás és alkalmazása terén a legkülönbözőbb elképzelésekkel lehet találkozni, melyek összegezése csak a következő hónapokban lehetséges.

A törvény szelleméből kiindulva létrehozták a SZNT mellett működő „nemzetiségi titkárságot”, melynek vezetője, Tolvaj Bertalan magyar, valamint a SZNT képviselőiből a „nemzetiségi bizottságot”, melynek vezetője, Fábry István ugyancsak magyar nemzetiségű. (Mindkét szerv feladata újságokban megjelent.)

Jellemző a bizonytalanságra és felkészületlenségre, hogy a két szerv között még nincs semmi kapcsolat, munkájukat illetően konkrétumról még nem beszélhetünk.

A Csemadok vezető titkára⁴⁹¹ tájékoztatása szerint a nemzetiségek (elsősorban [a] magyar) jogainak biztosítása érdekében állami szinten (Szlovákiai) „Nemzetiségi Tanács” fog alakulni, melynek vezetője magyar nemzetiségű miniszterelnök-helyettes lesz, ezenkívül a földművelésügyi, valamint az iskola- vagy művelődésügyi tárcát töltenék be magyar nemzetiségű (szlovákiai) miniszterrel. Így a miniszterelnökön kívül még két magyar nemzetiségű tagja lenne a szlovákiai kormánynak. E tekintetben már tárgyaltak a SZNT és a SZLKP Elnökségével. A nemzetiségi alkotmánytörvény gyakorlati végrehajtásáról a tulajdonképpeni tárgyalások a közeljövőben indulnak meg, melyek nagymértékben meghatározzák a magyar nemzetiség helyzetét és jövőjét a Szlovák Szocialista Köztársaságban.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/10-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

491 Szabó Rezső.

Pozsony, 1968. november 22. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése, amelyben részletesen ismerteti a föderációs és a nemzetiségi alkotmánytörvényt (részlet).

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 1/14/1968.SZT.

Pozsony, 1968. november 22.

Készült: 7 példányban.

Tárgy: A csehszlovák föderáció

Kapják: 5 pl. Központ.

1 pl. Prága.

1 pl. saját.

[...] ⁴⁹²

A föderációról szóló javaslattal egyidejűleg – a január utáni „demokratizálódási” folyamat részeként – elsősorban a Szlovákiában élő nemzetiségek (magyarok, ukránok) felvetették a nemzetiségek helyzetének alkotmányban ill. alkotmányjogi törvényben való rendezését is, miután azt eddig csak nagyrészt belső, nyilvánosságra nem hozott rendeletek szabályozták, amelyek érvényesítésénél nagy szerepet játszottak szubjektív tényezők.

Bár ezek az igények, a nemzetiségek szervezetei (Csemadok) által ezzel kapcsolatban kidolgozott javaslatok és ezekre a – sokszor szenvedélyes indulatokon, nacionalista érzelmeken alapuló – szlovák reagálások hónapokig tartó éles nemzetiségi vitákat idéztek elő, a felső vezetés indokoltnak és jogosnak tartotta a nemzetiségek igényét s a föderációról szóló törvénnyel egyidejűleg külön alkotmányjogi törvényt fogadtak el a Csehszlovákiában élő nemzetiségek (magyar, német, lengyel, ukrán) helyzetének rendezéséről. E törvény biztosítja:

– a nemzetiségek teljes egyenjogúságát és az általános fejlődésükhöz szükséges feltételeket;

- arányos képviselőket a törvényhozó testületekben és egyéb választott szervezetekben;
- kulturális fejlődésüket;
- anyanyelvük hivatalos használatát a vegyeslakta területeken;
- nemzeti kulturális-társadalmi szervezetekben való tömörülés jogát;
- az anyanyelvű sajtó és tájékoztatás jogát;
- megtiltja az elnemzetlenítés bármilyen formáját.

Ez természetesen csak alaptörvény, amelynek alapján az illetékes nemzeti tanácsoknak (SZNT, CSNT) külön törvényekben kell rendezniük a területükön élő nemzetiségek helyzetét.

A törvény szelleméből kiindulva a SZNT mellett létrehozták már a „Nemzetiségi Titkárságot” és „Nemzetiségi Bizottságot”. Ezek egyelőre nem végleges, hanem átmeneti szervek, amelyek legfőbb feladata most az, hogy aktívan részt vegyenek az alkotmányjogi törvényhez kapcsolódó SZNT-törvények kidolgozásában. Pillanatnyilag azonban még

492 A kihagyott rész a cseh–szlovák föderáció létrejöttének történelmi előzményeit és a föderációs alkotmánytörvényt ismerteti.